

Zehn

Home Page: zehn.iict.ac.ir

the Research Institute for Islamic Culture and Thought

Online ISSN: 2981-2097

The Effect of Preconceptions on the Understanding of Texts according to the Four main Concepts in Piaget's Cognitive Theory

Ali Fathi¹ | **Seyed Meysam Mousavi²**

1. Associate Professor of the Department of Quranic Studies, Research Institute and University, Qom, Iran.

E-mail: afathi@rihu.ac.ir

2. PhD student of the Department of Quranic Studies, Research Institute and University, Qom, Iran. E-mail: meymosa@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 14 May 2023
Received in revised form
13 March 2025
Accepted 13 May 2025
Published online
22 June 2025

Keywords:
*Text comprehension,
hermeneutics,
preconceptions,
Piaget's cognitive
theory*

ABSTRACT

This research has been conducted with the aim of investigating different interpretative views about the effect of preconceptions on the understanding of texts, according to the four main concepts in Piaget's cognitive theory. The main question of this research is which viewpoint is more approved among the viewpoints expressed about the impact of preconceptions on the understanding of texts in exegetical and hermeneutic schools. In this research, in order to examine and measure these views with the analytical descriptive method, the interpretive implications of Jean Piaget's cognitive theory have been extracted and then the hermeneutic views have been compared and measured with the findings of this theory. According to Piaget's cognitive theory, it became clear that preconceptions influence the understanding and interpretation of the text, but this influence is not inevitable and its meaning must be achieved by continuous interaction with the text. In Piaget's theory, objectivity is recognized externally. The interpretative result of this view is the existence of a specific origin for meaning beyond the reader. Finally, the findings of this research showed that the teachings of reader-oriented schools, such as philosophical hermeneutics and deconstruction, are incompatible with the results of Piaget's research on cognition.

Cite this article: Fathi, A.; Mousavi, S.M (2025). The Effect of Preconceptions on the Understanding of Texts according to the Four main Concepts in Piaget's Cognitive Theory, *Zehn*, 26 (2), 121-143.
<https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.2024909.2026>

©The Author(s). **Publisher:** Research Institute for Islamic Culture and Thought
DOI: <https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.2024909.2026>

Extend Abstract

Introduction: Cognitive linguistics examines the relationship between human language, the mind, and social and physical experiences. One of the key reasons cognitive linguists study language is the assumption that language reflects patterns of thought and the characteristics of the human mind (Croft & Cruse, 2004). Therefore, from this perspective, the study of language is the study of conceptualization patterns. This school of thought has its roots in linguistic debates from the 1960s and 1970s. In fact, this approach emerged as a result of "linguistic disputes" between generative semanticists and Chomsky's followers. Two prominent figures in this field, George Lakoff and Ronald Langacker, concluded that, contrary to what Chomsky and his supporters believed, linguistic studies should be fundamentally based on meaning, and human cognitive abilities should be considered in these studies. The "conceptual blending theory" is derived from Turner's conceptual metaphor theory and Fauconnier's mental spaces theory in cognitive semantics. While Turner was working on conceptual metaphors and linking meaning construction to them, Fauconnier proposed the mental spaces framework to describe how meaning is constructed. Their collaboration revealed that some semantic issues could not be resolved by either theory alone. Their new model, introduced as "conceptual blending," consists of four spaces instead of just the two (source and target domains) found in conceptual metaphor theory. Two of these four spaces correspond to the previously identified source and target domains. The third space, called the blended space, is where information from both source and target domains is integrated. In simpler terms, elements from the source and target domains merge within this third space. The fourth space, known as the generic space, contains the shared structure between the source and target domains. This paper seeks to answer two fundamental questions:

Is the conceptual blending theory effective in explaining the conceptual structure of Surah Al-Hadid?

Is the conceptual metaphor theory useful in interpreting the conceptual structure of Surah Al-Hadid?

Izutsu (2002, 2008) is a prominent figure in the ethnolinguistic

school of thought in Qur'anic studies. The ethnolinguistic school is divided into German and American branches. In Germany, a scholar named Leo Weisgerber represented this school, and Izutsu adopted his methodology. From Izutsu's perspective, the diversity of ethical systems stems from linguistic differences. Inspired by linguistic and philosophical theories

Fauconnier and Turner (2002) discovered that some semantic issues could not be resolved using their previous theories. As a result, conceptual blending theory emerged from their research to address these problems. Fauconnier derived the idea of mental spaces from the concept of possible worlds in logical semantics. Turner, drawing from cognitive science, does not view language as a product of a specific brain structure but rather as a general cognitive system that humans use for conceptualization. In fact, he considers literary production and comprehension to be functions of an embodied mind, leading to new insights about the literary mind that are unrelated to structuralism.

Methodology: This research is based on Lakoff and Johnson's theory of conceptual metaphors and Fauconnier and Turner's theory of conceptual blending. It employs a descriptive-analytical approach and a library research method for collecting background information. The thematic unity of the verses in the Musabbihat chapters (Hadid, Hashr, Saff, Jumu'ah, Taghabun) provides a valid justification for selecting these chapters. Since the first of these chapters begins with Surah Al-Hadid, the authors have aimed to preserve the original sequence. It appears that Tafsir Al-Mizan, in its semantic elucidation of many Quranic terms, is deeper, more scientific, and more precise compared to other exegeses. To begin, verses 1 to 6 of Surah Al-Hadid were extracted from the Quran and categorized based on propositional segmentation. This was necessary because some verses contain multiple propositions, each contributing to the statistical frequency of one of the four thematic categories in the Quran: theological, jurisprudential, ethical, and narrative. Next, for the cognitive analysis of the verses based on the conceptual blending theory and the formation of Fauconnier and Turner's four-space model, we needed to examine the space-builders of the verses. During this examination, we observed the vastness of the conceptual spaces within these six verses. Since analyzing all the spaces within these verses was practically impossible, we followed Qaemi-Nia's perspective (2020, p. 142), which considers the unity and multiplicity of Quranic spaces to be dependent on the

degree and level of analysis. That is, depending on the need, we focused both on the general conceptual spaces of a chapter and on the various spaces within a single verse.

Conclusion: By analyzing the first six verses of Surah Al-Hadid, which fall within the shared theological framework of theology, we observed that among the space-building elements in these verses, prepositions, conjunctions, modal verbs, verbal-subject phrases, and relative pronouns were present. The frequency of conjunctions, followed by prepositions, was particularly notable. The vital relationships that connected the input spaces were based on similarity and dissimilarity, cause-and-effect relationships, and intentionality. Based on the analytical components outlined, the hypothesis that conceptual blending theory and conceptual metaphor theory can be applied to Quranic verses appears valid. The most important contribution of this research is its focus on novel and effective categorizations that facilitate deeper understanding of divine teachings while preventing excesses or deficiencies in human perception. Furthermore, modern Quranic studies benefit from linguistic exegetical approaches, as they allow for meticulous analysis of even the smallest words. This approach refutes the notion that certain words lack meaning or merely repeat previous concepts.

ذهن

سایت نشریه: zehn.iict.ac.ir

شاپای چاپی: ۱۷۳۵-۰۷۴۳

انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم متون با توجه به چهار مفهوم اصلی در نظریه

شناختی پیازه

علی فتحی^۱ | سید میثم موسوی^۲

afathi@rihu.ac.ir

meymosa@gmail.com

۱. دانشیار گروه قرآن‌پژوهی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه..

۲. دانشجوی دکتری گروه قرآن‌پژوهی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی تاریخ

دریافت:

۱۴۰۲/۱۲/۲۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۱۲/۲۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۲/۳۲

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۰۴/۰۱

واژگان کلیدی:

فهم متن، هرمنوتیک،

پیش‌داشت‌ها، نظریه

شناختی پیازه.

این پژوهش با هدف بررسی دیدگاه‌های تفسیری مختلف در مورد تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم متون، با توجه به چهار مفهوم اصلی در نظریه شناختی پیازه انجام شده است. سؤال اصلی این تحقیق این است که در میان دیدگاه‌هایی که در مورد تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم متون در مکاتب تفسیری و هرمنوتیکی بیان شده کدام دیدگاه از تأیید بیشتری برخوردار است. در این تحقیق برای بررسی و سنجش این دیدگاه‌ها با روش توصیفی تحلیلی، پیامدهای تفسیری نظریه شناختی *ژان پیازه* استخراج و سپس به تطبیق و سنجش دیدگاه‌های هرمنوتیکی با یافته‌های این نظریه پرداخته شده است. با توجه به نظریه شناختی پیازه روشن شد که پیش‌داشت‌ها بر فهم و تفسیر متن تأثیرگذارند، اما این تأثیر اجتناب‌ناپذیر نیست و باید با تعامل مستمر با متن به معنای آن دست یافت. در نظریه پیازه عینیت در خارج به رسمیت شناخته شده است. نتیجه تفسیری این دیدگاه وجود خاستگاهی مشخص برای معنا، و رای خواننده است. در نهایت یافته‌های این پژوهش نشان داد آموزه‌های مکاتب خواننده‌محور مانند هرمنوتیک فلسفی و ساختارشکنی، با نتایج تحقیقات پیازه در مورد شناخت ناسازگار است.

استناد: فتحی، علی؛ موسوی، سید میثم (۱۴۰۴). تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم متون با توجه به چهار مفهوم اصلی در نظریه شناختی پیازه،

ذهن ۲۶ (۲)، ۱۲۱-۱۴۳. <https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.2024909.2026>

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

©نویسندگان.

DOI: <https://doi.org/10.22034/ZEHN.2025.2024909.2026>

مقدمه

یکی از عناصر اصلی در فهم هر متنی، عنصر مفسر است. درواقع، تفسیر، کار مفسر است. از این رو شناخت گونه‌های تأثیر مفسر بر فرایند تفسیر ضروری است. یکی از مؤلفه‌های مؤثر بر تفسیر، پیش‌داشت‌های مفسر است که به معنای هر چیزی است که مفسر هنگام مواجه شدن با تفسیر متن با خود دارد. می‌توان انواع این پیش‌داشت‌ها را این گونه بیان کرد: (۱) پیش‌دانسته‌ها؛ (۲) پیش‌فرض‌ها؛ (۳) پیش‌داوری‌ها؛ (۴) علایق و انتظارات؛ (۵) پرسش‌ها. در مورد چگونگی و میزان تأثیر پیش‌داشت‌ها بر تفسیر دیدگاه‌های مختلفی بیان شده است. برخی معتقد به عدم امکان رهایی از پیش‌داشت‌ها و در نتیجه تعیین نداشتن فهم صحیح از متن شده‌اند. به اعتقاد گادامر (H.G.H.Gadamer)، بنیانگذار هرمنوتیک فلسفی، فهم متن همواره تحت تأثیر پیش‌داشت‌هاست و امکان رهایی از آن وجود ندارد. این پیش‌داشت‌ها همواره با مفسر بوده و در فهم و تفسیر وی دخالت دارند (اشمیت (L.K.Schmidt)، ۱۳۹۵، ص ۱۸۴؛ کوزنزهای (D. Kuzenzhoy)، ۱۳۷۱، ص ۱۶۸). از این رو نمی‌توان به مراد واقعی مؤلف متن دست یافت. به دیگر سخن، فهم متن بر پیش‌داشت‌های مفسر استوار است و فهم عینی و واقعی متن امکان‌پذیر نیست؛ زیرا پیش‌داشت‌های مفسر، شرط حصول فهم است و این پیش‌داشت‌ها، در فهم مفسر نقش اساسی دارند؛ لذا به تعداد افراد، تفسیرهای مختلف وجود دارد. در این نگاه مؤلف و قصد او نقشی در فهم معنای متن ندارد و درواقع او یکی از خوانندگان متن است. در فضای معارف اسلامی، بررسی و سنجش این دیدگاه ضرورتی دوچندان پیدا می‌کند؛ زیرا اعتقاد به این دیدگاه تفسیری نتیجه‌ای جز نسبی‌گرایی در فهم قرآن کریم و معارف اسلامی و در نتیجه سلب اعتبار از قرآن کریم به عنوان مهم‌ترین مرجع دریافت معارف اسلامی نخواهد داشت.

البته از سوی دیگر دیدگاه‌های دیگری هم در مباحث تفسیری و هرمنوتیکی وجود دارد که بر نقش مؤلف در معنای متن تأکید دارند و همچنین امکان کنترل پیش‌داشت‌ها در تفسیر را تأیید می‌کنند. در این نگاه منشأ پیش‌داشت‌ها همواره قابل شناسایی است (هولاب (R. C. Holub)، ۱۳۷۵، ص ۸۹). وقتی این گونه موارد قابل شناسایی باشند، مهارپذیر نیز خواهند بود، بدین معنی که مفسر می‌تواند آن‌ها را آگاهانه گزینش کرده و مواردی که مانع فهم درست متن می‌شوند را کنترل کند.

مسئله اصلی، بررسی و داوری میان این دیدگاه‌های مختلف در هرمنوتیک و تفسیر است. روش رایج در بررسی این رویکردها، نقد و تحلیل مبانی آن‌هاست. یکی از مشکلات این روش این است

که به دلیل پدیدارشناختی بودن تحلیل‌ها در مورد مبانی دیدگاه‌های هرمنوتیکی، مانند ماهیت معنا و خاستگاه آن، قصدی بودن معنا، چیستی فهم و فرایند شکل‌گیری آن، ممکن است نتوان در مورد این دیدگاه‌های مختلف به تفاهم و توافق رسید. به همین جهت می‌توان برای داوری میان این دیدگاه‌ها به حوزه‌های مشابهی که مسئله فهم و شناخت را بررسی کرده‌اند مراجعه کرد.

برای نمونه یکی از حوزه‌های روانشناسی تحولی (Developmental psychology)، بررسی علمی ماهیت، مراحل و چگونگی تحول در شناخت است. یکی از دیدگاه‌های معروف در مورد رشد شناختی توسط ژان پیازه (J. Piaget) ارائه شده است. وی بیشتر از ۵۰ سال در زمینه تحول شناختی کودکان پژوهش‌های مختلفی را انجام داد. روش پژوهش پیازه روش مطالعه موردی و مشاهده‌ای بود. وی نهایتاً برای ساماندهی و تبیین نظریه شناختی خود و توضیح چگونگی تحول در شناخت انسان از چهار مفهوم طرح‌واره، درون‌سازی، برون‌سازی و تعادل‌جویی استفاده کرد (منصور، ۱۳۷۰، ص ۹۹ و پیازه، ۱۳۹۶).

مسئله اصلی پژوهش پیش رو، ارزیابی دیدگاه‌های مکاتب هرمنوتیکی در مورد تأثیر پیش‌داشته‌ها بر فهم متن، با استفاده از پیامدهای تفسیری نظریه شناختی پیازه است. برای این منظور ابتدا با بررسی مکاتب اصلی در هرمنوتیک مبانی و ریشه‌های این مکاتب در مورد نقش پیش‌داشته‌ها در فهم متن به دست می‌آید. سپس این مبانی و نتایج مربوطه را با مؤلفه‌های مشابه در نظریه شناختی پیازه تطبیق می‌دهیم تا مشخص شود کدام دیدگاه هرمنوتیکی با داده‌های نظریه شناختی پیازه تأیید بیشتری می‌یابد.

سؤال محوری در مورد نقش پیش‌داشته‌ها در تفسیر این است که آیا درک معنای متن کاملاً تحت تأثیر پیش‌داشته‌هاست یا پیش‌داشته‌ها قابل کنترل هستند؟ پیش‌فرض هرمنوتیک و فعالیت تفسیری متعارف آن است که هر متنی دارای معنایی متعین است و پیش‌داشته‌های مفسر نقش نهایی و قطعی در فهم ندارند. این تعیین‌وامدار کانون‌ها و خاستگاه‌هایی برای معنای متن است (Hirsch, 1967, p.31). اما در برخی مکاتب هرمنوتیکی مسئله معنا و خاستگاه مشخص برای آن، پاسخ‌هایی متفاوت می‌یابد و در نتیجه تأثیر پیش‌داشته‌ها بر فهم متون اجتناب‌ناپذیر تلقی می‌شود. به هر صورت تحلیل دقیق و قضاوت درباره پاسخ‌های مکاتب هرمنوتیکی به مسئله نقش پیش‌داشته‌ها در فهم متون مستلزم بررسی مطالب زیر است:

الف) خاستگاه معنا

آیا منبع و خاستگاه معنای متن مؤلف و قصد اوست یا منبعی غیر از مؤلف دارد؟ پاسخ به این پرسش وضعیت ما در پاسخ به پرسش بعدی درباره قصدی بودن معنا را مشخص می‌کند. قصدی بودن معنا به نقش و جایگاه احتمالی قصد مؤلف در حریم معنای متن و کارکرد ویژه آن در تعیین بخشی به معنای متن می‌پردازد (واعظی، ۱۴۰۰، ص ۹۲). به عبارتی در قصدی بودن معنا به دنبال این هستیم که آیا در فهم متن باید به دنبال معنای مدنظر و مراد مؤلف باشیم؟

اگر در پرسش قبلی پاسخ ما قصدی بودن معنا باشد نتیجه این است که ما ماهیت و چیستی فهم را یک عمل می‌دانیم که تحت کنترل مفسر است و باید در این عملیات ذهنیت و مقصود مؤلف بازسازی شود. اما اگر معنا را قصدی ندانیم، درواقع فهم در نظر ما یک فرایند است که مفسر در آن واقع می‌شود و کنترلی بر آن ندارد. در این صورت است که تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم امری طبیعی و غیرقابل اجتناب خواهد بود. در ادامه و در ضمن بررسی مکاتب اصلی هرمنوتیکی پاسخ‌های مختلف این سؤالات را بررسی می‌کنیم تا در نهایت نظر آن‌ها در مورد نقش پیش‌داشت‌ها بر فهم متون را به صورت مبنایی در یابیم.

۱. هرمنوتیک کلاسیک

هرمنوتیک کلاسیک در ابتدا برای ایجاد قواعدی برای فهم متن کتاب مقدس شکل گرفت و به تدریج به عنوان علمی برای شناخت قواعد فهم مطلق متن مطرح شد. مهم‌ترین آموزه هرمنوتیک کلاسیک این است که متن یک معنای محوری دارد که همان مقصود اصلی مؤلف متن است و بنابراین ملاک ارزیابی تفاسیر ارائه شده از یک متن، نیت و مراد مؤلف آن متن است. هرمنوتیک‌های کلاسیک معتقد بودند می‌توان به معنای قطعی و نهایی اثر که مورد نظر مؤلف بوده، دست یافت. یعنی معنای هر اثر، آن چیزی است که مؤلف در سر می‌پرورانده و تلاش کرده تا در اثرش بیان کند و تأویل در حکم کشف این معناست (احمدی، ۱۳۸۰، ص ۵۲۳)؛ بنابراین در این مکتب خاستگاه معنا، مؤلف است و معنا امری قصدی است. پس باید در عملیات فهم با پرهیز از پیش‌داشت‌ها به مراد مؤلف دست یابیم.

۲. هرمنوتیک رمانتیک

پس از رواج روش کلاسیک در فهم متن که مبتنی بر پرهیز از پیش‌فرض‌ها و پیش‌داوری‌ها و

امکان رسیدن به مراد مؤلف بود، به‌تدریج برخی مفسران به اجرایی نبودن این اصل پی بردند و در عین ضروری دانستن تلاش برای رسیدن به تفسیری بدون اثرپذیری از پیش‌داشته‌ها، حصول آن را ناممکن یافتند و تحت تأثیر تفکر رمانتیک، اصل را بر سوءفهم و عدم امکان پرهیز کامل از تأثیر پیش‌فرض‌ها نهادند (Weinsheimer, 1985, p. 140؛ ریخته‌گران، ۱۳۷۸، ص ۷۲). این مفسران، هرمنوتیک را راهکاری برای پرهیز حداکثری از بدفهمی مطرح کردند. درواقع در این مکتب برای معنا خاستگاهی معین یعنی مراد مؤلف وجود دارد که در عملیات فهم باید تلاش کرد تا حد ممکن آن را بازسازی کرد و در این عملیات بازسازی باید از تأثیرگذاری پیش‌داشته‌ها بر فهم متن پرهیز شود. هرچند در نگاه این مکتب، رهایی کامل از تأثیر پیش‌داشته‌ها ممکن نیست اما به‌دلیل وجود خاستگاهی عینی برای معنا، تلاش برای پرهیز از پیش‌داشته‌ها امری مطلوب قلمداد می‌شود.

۳. هرمنوتیک فلسفی

پس از هرمنوتیک رمانتیک، با ظهور هایدگر و سپس گادامر، هرمنوتیک به هستی‌شناسی فهم و بررسی ماهیت فهم و معنا پرداخت. هرچند درواقع این نگرش جدید محدود به هستی‌شناسی فهم نماند و به مسئله روش فهم و تفسیر هم نظر داشت. به تعبیر ژوزف بلخر، صرف هستی‌شناسی فهم نمی‌تواند ضابطه فلسفی شدن هرمنوتیک باشد، بلکه اعتقاد به عدم امکان دستیابی به فهم عینی و تقویت مشارکت ذهنیت مفسر در عمل نیز از عناصر اصلی فلسفی شدن هرمنوتیک است (واعظی، ۱۳۹۳، ص ۲۱۳).

هایدگر، به‌عنوان زمینه‌ساز هرمنوتیک فلسفی تأثیرپذیری فهم از پیش‌داشته‌ها را اجتناب‌ناپذیر می‌داند. وی معتقد است هر فهمی، دارای ساختار و قالبی پیشین است که سه لایه دارد: پیش‌داشت؛ پیش‌دید و پیش‌تصور. هایدگر تصریح می‌کند که این سه عنصر در هر انسانی وجود دارند و هر شناختی مستند به این سه پیش‌فهم است و برخی از این عناصر دخیل در فهم، توسط تأویل‌گر به‌وجود نیامده‌اند، بلکه محصول دوران تاریخی عصر حضور تأویل‌گرند که البته مورد توافق عامه انسان‌های معاصر نیز هستند (احمدی، ۱۳۸۰، ص ۹۵-۹۶).

برخی با کمک مفاهیم زمینه، منظر و شیوه، ساختار سه لایه فهم را از نظرهای دیگر چنین بیان کرده‌اند که برای فهم هر چیزی از جمله متن، ابتدا آن را در زمینه خاصی قرار می‌دهیم که همان واقع‌بودگی ماست و به آن از منظری خاص می‌نگریم و آن را به شیوه‌ای خاص می‌فهمیم. این سه یعنی زمینه خاص، منظره خاص و شیوه فهم، پیش‌ساختار فهم را تشکیل می‌دهند. هایدگر زمینه

خاص را پیش‌داشت، منظره خاص را پیش‌دید و فهم به شیوه خاص را پیش‌تصور نام می‌دهد (باقری، ۱۳۹۹، ص ۱۷۲).

هایدگر معتقد است: «تفسیر و تأویل محصول پیش‌ساختار فهم است»؛ از این‌رو، طبیعی است که مفسر نتواند معنای نهایی نویسنده را درک کند و اساساً فهمیدن در نظر هایدگر، به معنای کشف مراد نویسنده نیست، بلکه گشودن دریچه‌هایی است که در خود متن نهاده شده، هرچند برای مؤلف آن متن ناگشوده باشند (احمدی، ۱۳۷۸، ص ۱۳). در واقع خاستگاه معنا در نظر هایدگر مؤلف نیست بلکه ویژگی‌های متن و پیش‌داشت‌های مفسر خاستگاه معنا است؛ در نتیجه پیش‌داشت‌ها نقش قطعی و غیرقابل اجتناب در فهم متن دارند.

گادامر تأثیرگذارترین چهره در هرمنوتیک فلسفی است و به همین دلیل باید برای درک این مکتب آرای او را با دقت بررسی کرد. از نظر گادامر فهم یک واقعه است که در فرایند پرسش و پاسخ با متن برای مفسر ایجاد می‌شود (Gadamer, 2004, p.465).

وی معتقد است، فهم یک متن کاملاً متأثر از موقعیت و شرایط مفسر است. گادامر مؤلفه کاربرد را در چیستی فهم وارد کرد. مراد گادامر از کاربرد به اختصار این است که فهم یک اثر با توجه به موقعیت مفسر و علائم و شرایط و انتظارات فعلی او صورت می‌پذیرد و هیچ تفسیری بدون ربط به زمان حال وجود ندارد. سویه کاربردی داشتن فهم مستلزم آن است که دعای یک متن یا اثر هنری در هر لحظه و در هر موقعیت به گونه‌ای نو و متفاوت درک شود؛ زیرا فهم چیزی نیست جز کاربرد و این امر با توجه به وضعیت و موقعیت مفسر تغییر می‌کند (Gadamer, 2004, p.325).

با توجه به نقش جنبه کاربردی در تحقق فهم، معنای فهمیدن چیزی عبارت است از ارتباط دادن آن چیز با خودمان به این طریقی که ما در این فهمیدن در جست‌وجوی یافتن پاسخ برای پرسش‌های خویش هستیم. هر عمل فهمی برانگیخته از پرسش‌هایی است که از قبل ابعاد و خطوط فهم را معین می‌کند (Grondin, 1994, p.116).

بنابراین فهم در خلال پرسش و پاسخ مفسر با متن ایجاد می‌شود و مراد مؤلف تأثیری بر این پاسخ‌ها ندارد. به عبارتی مؤلف خاستگاه معنا نیست و در نتیجه معنا قصدی نیست؛ یعنی در فهم معنا نباید به دنبال درک مقصود مؤلف باشیم.

البته در نگاه گادامر، تأثیرگذاری پیش‌داشت‌های مفسر در فهم متن یک‌طرفه نیست بلکه متن و اقتضانات آن هم به هر حال روی برداشت‌های مفسر تأثیر می‌گذارد. اما به هر حال عنصر اصلی در فهم پرسش‌هایی است که مفسر برای فهم متن پیش می‌افکند و از آنجا که پرسش‌های هر

خواننده‌ای متناسب با پیش‌داشته‌های اوست پس فهم هم متأثر از پیش‌داشته‌هاست.

گادامر فهم را جست‌وجوی معنای مدنظر مؤلف نمی‌داند بلکه بر گفت‌وگوی مفسر با متن و این‌که معنای متن از طریق پرسش و پاسخ به‌دست می‌آید تأکید کرد. از آنجا که پرسش‌ها متنوع هستند پاسخ‌های متنوعی هم به‌دست می‌آید که همه آن‌ها معنای متن است. این نکته زمانی وضوح بیشتری می‌یابد که به مفهوم موقعیت هرمنوتیکی در نظریه گادامر توجه کنیم. معنای واقعی موقعیت آن است که ما هرگز نمی‌توانیم خارج از آن بایستیم و به همین دلیل قادر به کسب شناخت عینی از آن نیستیم. گادامر بر آن است که فهم و تفسیر همواره متأثر از موقعیت هرمنوتیکی مفسر است. از نظر وی موقعیت عبارت از نظراتی است که قلمرو دید شخص را محدود می‌کند و افق زاویه‌دید مفسر را معین می‌کند (Gadamer, 1994, p. 302). درواقع هرچند برای وقوع فهم امتزاج، افق مفسر و افق متن لازم است، اما به‌هرحال سراسر این فرایند متأثر از ذهنیت خواننده است. تلاش برای رهایی از تصورات خودمان در عمل تفسیر نه‌تنها ناممکن بلکه آشکارا نامعقول است. تفسیر دقیقاً به‌معنای به‌بازی گرفتن پیش‌تصورات است تا از طریق آن معنای متن بتواند واقعاً برای سخن گفتن با ما آماده شود (Gadamer, 1994, p. 397).

هرمنوتیک فلسفی امکان رسیدن به معنای متن را بدون تأثیرپذیری از پیش‌داشته‌ها انکار می‌کند و معنای متن را وابسته به خواننده و نه مؤلف می‌داند. درواقع خاستگاه معنا در نظر گادامر خواننده و پیش‌داشته‌های اوست. نویسنده یکی از خوانندگان متن است و بر دیگر مفسران یا خوانندگان متن رجحانی ندارد. برای مفسر اهمیتی ندارد که مؤلف قصد القای چه معنا و پیامی را داشته است (Godamer, 2004, p. 278)؛ بنابراین از آنجا که خاستگاه معنا مؤلف نیست، بلکه خواننده و پیش‌داشته‌های اوست، پس در درک معنای متن نباید به‌دنبال مراد مؤلف باشیم.

۴. شالوده‌شکنی

رویکرد تفسیری ساختارشکنانه از همه نظریه‌های تفسیری افراطی‌تر و ذهن‌گراتر است؛ زیرا کلیه گرایش‌های تفسیری خواننده‌محور در این نکته مشترک‌اند که متن را از مؤلف آن مستقل می‌دانند، اما محوریت و دخالت خواننده را آزاد از کلیه قیود نمی‌دانند، بلکه به‌وجهی این دخالت را ضابطه‌مند می‌دانند. اما شالوده‌شکنی (ساختارشکنی) خواننده را رها از هر کانون و عامل تعیین‌کننده معنا، حتی قواعد زبانی می‌داند؛ پس محدودیتی برای بازی آزاد نشانه‌ای ندارد و ذهن خواننده می‌تواند هر آنچه را که در جست‌وجوی آن است در متن بیابد (واعظی، ۱۳۹۳، ص ۲۲۲).

ژاک دریدا، مشهورترین چهرهٔ مکتب ساختارشکنی، فرایند خوانش متن را نوعی بازی می‌داند که خوانندهٔ کارگردان و تعیین‌کنندهٔ نتیجهٔ این بازی است. درواقع تنها چیزی که در تفسیر یک متن دخالت دارد خواننده و ذهنیت‌های اوست. در نظریه تفسیری ساختارشکنان هیچ قاعده و اصل زبانی حاکم نیست و خواننده در دریافت معنا کاملاً آزاد است؛ بنابراین خواندن متن مساوی با بازی نشانه‌ها می‌شود، اما این سخن به معنای خودمختاری متن نیست، بلکه طبق دیدگاه شالوده‌شکنانه دریدا، این خواننده است که به خودمختاری و استقلال در ورود به این بازی نشانه‌ها می‌رسد و کارگردان اصلی صحنهٔ بازی نشانه‌ها در فرایند قرائت متن است. وی قرائت و تفسیر متن را بازی آزاد می‌خواند (واعظی، ۱۳۹۳، ص ۲۱۹)؛ بنابراین در نظریه تفسیری دریدا، تفسیر متن فرایندی پایان‌ناپذیر است و معنا هیچ خاستگاهی به جز ذهنیت خواننده ندارد.

درواقع هرمنوتیک فلسفی با واقع انگاشتن ماهیت فهم و ساختارشکنی با شکستن شالوده متن، در این نکته اشتراک دارند، که نقش اصلی در فهم این متون از آن مفسر و پیش‌فهم‌ها و انتظاراتی اوست و می‌توان به تعداد افراد به‌خاطر پیش‌فرض‌های آنان، تفسیرهای مختلف از یک متن داشت و امکان تفسیرهای نامحدودی از متن وجود دارد، که هیچ‌یک، برتر از دیگری نیست و بر این اساس، معیاری برای سنجش و داوری تفسیر معتبر از نامعتبر وجود ندارد؛ بنابراین، هر کس با مراجعه به کتاب و سنت و با پیش‌فرض‌های خاص خود، آن را به دلخواه معنا کند و در نتیجه فهم و شناخت حقیقی از متون دینی، دست‌نیافتنی خواهد بود.

(ب) رویکرد سنتی در تفسیر

دربارهٔ اصل تأثیر دلبستگی‌ها، انتظارات، پرسش‌ها و پیش‌داوری‌ها بر فهم متن، سخنی نیست؛ بحث در این است که آیا این‌گونه دلبستگی‌ها، پرسش‌ها، انتظارات و پیش‌داوری‌ها کنترل‌پذیرند یا خارج از اراده مفسر هستند؟ منشأ این پیش‌داشت‌ها همواره قابل شناسایی است. وقتی این‌گونه موارد قابل شناسایی باشند، مهارپذیر نیز خواهند بود. بدین معنی که مفسر می‌تواند آن‌ها را آگاهانه گزینش کند و موارد مخل به فهم درست متن را کنترل کند. در سنت تفسیری اسلام و براساس روایات نهی از تفسیر، مفسر باید رأی و نظر خود را در تفسیر کنترل کند و از دخالت آن بر تفسیر متن قرآن بپرهیزد. همهٔ دلبستگی‌ها، انتظارات، پرسش‌ها و پیش‌داوری‌های مفسر بر رأی و نظر مفسر استوارند؛ لذا بسیاری از مفسران مفهوم تفسیر به‌رأی در روایات را تحمیل دیدگاه‌ها، علایق و به عبارت دیگر پیش‌داوری‌های مفسر دانسته‌اند (طوسی، بی‌تا، ج ۱، ص ۴ و طباطبایی، ۱۳۹۰، ج ۳،

ص ۷۵-۸۶). به این معنا که مفسر پیش از ورود به تفسیر قرآن، دیدگاه و نگرش فقهی، فلسفی یا کلامی و مانند آن را مسلّم و صحیح دانسته و با رویکرد به آیات درصدد همسان‌سازی بیان مدالیل آیات با آن مبنا و نگرش برآید.

بنابراین برای فهمیدن درست قرآن و بهره‌مندی از آن، باید بدون پیش‌داوری و با ذهن بی‌رنگ به محضر قرآن رفت و معنای این سخن آن نیست که یک مفسر یا یک محقق هیچ اصل موضوعی و هیچ برداشتی از انسان و جهان در ذهنش نباشد (چنان‌که برخی چنین خیال کردند)، تا این‌که بگویند محال است ذهن خالی باشد، مقصود آن است که انسان قصد تحمیل نظر خود، بر قرآن را نداشته باشد. از ظاهر برخی آیات مانند آیه ۲۷ و ۲۸ سوره جن می‌توان فهمید که معارف دینی بدون نقص و عیب به متن جامعه می‌رسد، گرچه بعد از ابلاغ مبین، احتمال دگرگونی هست و هرگز پیش‌فرض‌ها و معرفت‌های بیرونی که خارج از دین هستند مانع درک صحیح نمی‌شوند (جوادی آملی، ۱۳۸۶، ج ۴، ص ۵۰). بر این اساس راه استماع راستین و دریافت اصیل پیام قرآنی با وجود تأثیر ناخودآگاه هر کسی در برداشت از ظواهر آیات، سلطه بر ذهن، استیلای بر خاطرها و فرض تخلیه ذهن از پیش‌داوری‌ها در صورت امکان است (جوادی آملی، ۱۳۸۸، ۴۵۱-۴۵۲). درواقع مفسران مسلمان با وجود گرایش‌ها و روش‌های مختلف در تفسیر، مؤلف‌محور هستند. برای نمونه در مورد قرآن کریم هدف آنان فهم مراد خداوند از آیات است (باقری، ۱۳۹۹، ص ۱۰۴)؛ پس می‌توان گفت در رویکرد سنتی به تفسیر، خاستگاه معنا، مؤلف است و بنابراین معنا امری قصدی است؛ یعنی برای یافتن معنا باید در پی مراد مؤلف باشیم و در نتیجه تأثیر پیش‌داستان‌ها بر فهم امری مهارپذیر و بایسته است.

ج) مفاهیم اصلی نظریه شناختی پیازه

ژان پیازه (۱۸۹۶-۱۹۸۰) زیست‌شناس و روان‌شناس سوئیسی بود که پژوهش‌هایش در روان‌شناسی رشد و شناخت‌شناسی، از جمله نظریه رشد مرحله‌ای، شهرت جهانی یافته است. او خود را یک شناخت‌شناس می‌دانست و در پی آن بود که دریابد انسان‌ها چگونه با درهم آمیختن تجربه‌ها و باورهای خود به شناخت دست پیدا می‌کنند. فکر اصلی وی، شناخت سازوکارهای ذهنی و تحول آن‌ها در طول رشد انسان بود (پیازه، ۱۳۸۳، ص ۶).

برای آن‌که بتوان فرایند شناخت را، در نظریه پیازه درک کرد، ابتدا لازم است با چهار مفهوم اصلی در نظریه شناختی وی آشنا شویم. این مفاهیم عبارت‌اند از: طرح‌واره، درون‌سازی، برون‌سازی و

تبادل جویی. این مفاهیم برای توضیح چرایی و چگونگی تحول شناختی استفاده می‌شود.

۱. طرح‌واره (Schema)

طرح‌واره‌ها ساختارهایی شناختی یا ذهنی‌اند که فرد به وسیله آن‌ها خود را با محیط پیرامونش منطبق می‌کند و بدان (محیط) سازمان می‌دهد.

ساده‌ترین تعریفی که می‌توان از طرح‌واره‌ها ارائه کرد، تعریف آن‌ها به عنوان مفاهیم یا طبقات است. قیاس دیگری که بدین منظور می‌توان ذکر کرد، تشبیه طرح‌واره‌ها به بایگانی نمایه‌هاست. در این بایگانی هر کارت نمایه، معرف یک طرح‌واره است. درواقع طرح‌واره یک ساختار روانی است که داده‌های محیط را در خود جای می‌دهد (منصور و دادستان، ۱۳۶۷، ص ۱۸۰).

بدین گونه، موجود زنده می‌تواند محرک‌ها را از یکدیگر تمیز و یا به یکدیگر تعمیم دهد. وقتی کودکی به دنیا می‌آید، طرح‌واره‌های (کارت‌های بایگانی) اندکی دارد، اما همگام با رشد کودک، طرح‌واره‌ها نیز به تدریج تعمیم یافته‌تر، متمایزتر و به‌طور پیش‌رونده‌ای بالغ‌تر می‌شوند. طرح‌واره‌ها هیچ‌گاه از تغییر و تحول و نو شدن باز نمی‌مانند.

بنابراین طرح‌واره‌ها مجموعه یکپارچه و سازمان‌یافته‌ای از اطلاعات و تجربیات طرح‌واره‌های ما را شکل می‌دهند. طرح‌واره‌ها مانند یک مدل و الگویی هستند که معیار و ابزار برای فهم محیط پیرامون و اطلاعاتی است که دریافت می‌کنیم (وادزورث (Wadsworth)، ۱۳۷۸، ص ۲۹).

۲. درون‌سازی (Assimilation)

درون‌سازی یک فرایند شناختی است که فرد با استفاده از آن، مواد جدید ادراکی، حرکت یا مفهومی را در طرح‌واره‌ها یا الگوهای رفتاری موجود، جای می‌دهد. درون‌سازی عبارت است از تلاش شخص در جهت سازگار کردن محیط با ساخت‌های موجود ارگانیسم از طریق همسان کردن آن با خود.

برای نمونه، اگر اشیای کوچکی به کودک بدهیم که قبلاً آن را ندیده ولی به اشیای آشنا شبیه باشد به آن‌ها چنگ می‌زند، گاز می‌گیرد و به آن‌ها ضربه می‌زند؛ به دیگر سخن، انسان سعی می‌کند از طرح‌واره‌های موجود برای آگاه شدن از این اشیای ناآشنا استفاده کند. مثال دیگر این‌که وقتی کودکی اسب را می‌شناسد و برای اولین بار گاوی را می‌بیند، اگر بپرسیم این چیست؟ او می‌گوید اسب. کودک درواقع نوعی درون‌سازی کرده است.

به دیگر سخن، می‌توان گفت که هر کودک، تجربی دارد: به چیزهای جدیدی (مانند گاو) برمی‌خورد یا چیزهای قدیمی را به‌گونه‌ای جدید می‌بیند و ابتدا سعی می‌کند، تا رویدادها یا محرک‌های جدید را با طرح‌واره‌های موجودش تطبیق دهد.

از لحاظ نظری، درون‌سازی به تغییر طرح‌واره‌ها نمی‌انجامد، بلکه اثرش بر رشد طرح‌واره‌هاست به همین دلیل، بخشی از تحول محسوب می‌شود. شاید بتوان یک طرح‌واره را به یک بادکنک تشبیه کرد و درون‌سازی را مثل هوایی دانست که به درون این بادکنک دمیده می‌شود. بادکنک بزرگ‌تر می‌شود. در نتیجه درون‌سازی‌ها، طرح‌واره بزرگ‌تر می‌شود. اما شکل عمومی‌اش تغییر نمی‌کند.

درون‌سازی بخشی از فرایندی است که طی آن فرد به‌طور ذهنی با محیط انطباق می‌یابد و آن را سازمانده می‌کند. گرچه فرایند درون‌سازی توسعه طرح‌واره را ممکن می‌کند، اما مسئول تغییر شکل طرح‌واره نیست. با وجود این، ما می‌دانیم که طرح‌واره‌ها تغییر می‌کنند، زیرا طرح‌واره‌های بزرگسالان از کودکان متفاوت است.

۳. برون‌سازی

پیاژه معتقد بود در کنار درون‌سازی فرایند مکملی به‌نام برون‌سازی (Accommodation) وجود دارد. این فرایند عبارت است از تغییر طرح‌واره‌ها برای درک آنچه در محیط وجود دارد. به این معنا که شخص ساختارهای ذهنی خود را تغییر می‌دهد تا آن را با موقعیت‌ها، اشیاء یا اطلاعات جدید سازگار کند. برای مثال کودک تشخیص می‌دهد که برای یک شیء جدید مانند هلی‌کوپتر که نمی‌تواند آن را با مفاهیم آشنا مانند پرندة تطبیق کند، نیاز به رده‌بندی جدیدی دارد. درواقع کودک سعی می‌کند هنگام مواجهه با شیء جدید آن را درون طرح‌واره‌های قبلی که در ذهن دارد جای دهد، اما گاهی این کار ممکن نیست و مواردی پیش می‌آیند که اشیاء را نمی‌توان این‌گونه درون‌سازی کرد؛ زیرا طرح‌واره‌ای وجود ندارد که آن شیء جدید به‌راحتی با آن تطبیق کند؛ چون شیء ویژگی‌هایی دارد که با ویژگی‌های موجود در طرح‌واره‌های فعلی کودک تطبیق ندارد. در این موارد برای درک اشیاء جدید و انطباق با محیط دو راه وجود دارد:

نخست این که شخص طرح‌واره جدیدی را به‌وجود آورد و شیء جدید را درون آن جای دهد، مانند گذاشتن یک کارت نمایه جدید در بایگانی ذهن.

دیگر این که طرح‌واره‌های قدیم را به‌گونه‌ای تغییر دهد که شیء جدید با آن منطبق شود. این راه‌ها درواقع گونه‌های برون‌سازی هستند.

بنابراین برون‌سازی یعنی ایجاد طرح‌واره‌ای جدید یا تغییر در طرح‌واره قدیمی که در نتیجه آن ساختارهای ذهنی فرد متحول می‌شوند (وادزورث، ۱۳۷۸، ص ۳۶).

۴. تعادل جویی (Equilibration)

تعادل، توازن بین درون‌سازی و برون‌سازی است. تعادل‌جویی فرایند حرکت از عدم تعادل به سمت تعادل می‌باشد. تعادل‌جویی، فرایندی است که اسباب آن را درون‌سازی و برون‌سازی تشکیل می‌دهند. درون‌سازی و برون‌سازی برای تحول و رشد شناختی، ضروری‌اند. اما نکته مهم در این فرایند، نسبت وقوع درون‌سازی و برون‌سازی است. پیازه تلاش برای ایجاد توازن بین درون‌سازی و برون‌سازی را تعادل‌جویی نامیده است (وادزورث، ۱۳۷۸، ص ۳۶).

اگر درون‌سازی غلبه کند انسان نمی‌تواند تمایز میان اشیاء و مفاهیم را به‌درستی درک کند و بسیاری از مفاهیم را مشابه تصور می‌کند و ازسوی دیگر اگر برون‌سازی غلبه کند انسان اشیاء را به‌صورت مجموعه‌های بی‌ارتباط با یکدیگر تصور می‌کند که وجه شباهتی بین آن‌ها نیست.

د) پیامدهای تفسیری نظریه پیازه

پس از آشنایی مختصر با مفاهیم اساسی در نظریه رشدشناختی پیازه، اکنون می‌توانیم با توجه به آموزه‌های این نظریه، پیامدهای آن را در حوزه تفسیر متن، بررسی کنیم.

۱. فهم، فعالیت هدفمند

پيازه معتقد است دانش انسان یک رونوشت از واقعیات بیرونی او نیست و خود به‌خود به‌وجود نمی‌آید و نیازمند یک فعالیت است. موضوعات بیرونی خودشان معنی نمی‌دهند. به‌عبارتی فهم یک فعالیت هدفمند برای شناخت واقعیات خارجی است. برای مثال وقتی انسان با موضوعی ناآشنا، مانند گیاهی که برای اولین بار مشاهده شده، مواجه می‌شود تلاش می‌کند مشخصات قابل رؤیت گیاه بررسی کند و سپس آن‌ها را در ساختارهای شناختی که در ذهن دارد جای دهد و به این شکل ماهیت آن گیاه را تا حدودی درک کند. بنابراین کسب دانش و فهم ماهیت این گیاه نیازمند فعالیت است و انسان باید این دانش را بسازد. درواقع این فهم در تعامل ما با محیط ایجاد می‌شود و هر شخصی متناسب با ویژگی‌های شناختی و ساختارهای ذهنی خود به‌سوی فهم واقع حرکت می‌کند. همیشه بین ما و اشیاء تعامل وجود دارد. هر کدام از ما دانش خود را می‌سازیم و به آن سازمان می‌دهیم. دانش همواره یک درون‌سازی یا تفسیر است (پيازه، ۱۳۹۶).

البته نظریه رشدشناختی و مفاهیم اصلی آن منحصر به شناخت امور عینی نیست بلکه شامل فعالیت‌های ذهنی مانند فهم متون هم می‌شود (سیف، ۱۳۷۹، ص ۸۷).

۲. عینیت و وجود معنا خارج از فاعل شناسا

در نظریه شناختی پیازه ممکن است اصطلاح تعادل‌جویی و فرایند آن را تأییدی بر مفهوم امتزاج افق‌ها در هرمنوتیک فلسفی گادامر بدانیم. اما این تصور اولیه صحیح نیست، زیرا عینیت و وجود معنایی خارج از فاعل شناسا در نظریه پیازه تأیید می‌شود و امکان رسیدن به واقع هرچند تدریجی وجود دارد. از دیدگاه تعاملی‌نگر شناخت به منزله یک رابطه وابستگی متقابل بین آزمودنی و شیء است و نه پهلوی‌هم‌گذاری دو جوهر تفکیک‌پذیر. باید توجه داشت که براساس نظر پیازه، شیء وجود دارد ولی فقط براساس تقریب‌های متوالی از راه فعالیت‌های آزمودنی شناخته می‌شود به عبارت دیگر، نهایت این است که ما سعی می‌کنیم به آن نزدیک شویم، بدون آن‌که هرگز به شناخت کامل آن دست یابیم. در نمای چنین وابستگی متقابل ارتباطی آزمودنی و شیء، نمی‌توان تصور کرد که دست یافتن به عینیت به صورتی ارتجالی و به منزله یک داده فوری امکان‌پذیر باشد، بلکه مستلزم یک کار مداوم فراهم‌سازی و میان‌وگرایی از سوی آزمودنی است (پیاژه، ۱۳۶۹، ص ۱۶۷)؛ بنابراین در نظریه پیازه همچنان ملاکی برای ارزیابی شناخت‌ها وجود دارد که همان عینیت در خارج است و این تفاوت فهم در این نظریه با هرمنوتیک فلسفی است.

۳. مؤلف؛ خاستگاه معنا

با توجه به دیدگاه پیازه درباره وجود معنای عینی و غیرذهنی، اگر بخواهیم نظریه شناختی پیازه را در مورد فهم متن به کار بگیریم، یکی از نکات مهم آن وجود خاستگاهی برای معنا ورای خواننده است. پس وظیفه خواننده در فهم متن تلاش حداکثری برای رسیدن به معنایی است که توسط مؤلف در متن ایجاد شده است؛ بنابراین می‌توان گفت در نظریه پیازه معنا قصدی است، یعنی در فهم متن باید به دنبال مراد و مقصود مؤلف باشیم.

ه) تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم

مطابق نظریه پیازه، شناخت و فهم واقعیات از جمله معنای متن، در چارچوب ساخت‌های شناختی هر انسانی شکل می‌گیرد که این ساخت‌های شناختی معادل پیش‌داشت‌ها در اصطلاح هرمنوتیک است.

پیاژه با بررسی‌هایی که روی کودکان انجام داد به این نتیجه رسید که مثلاً کودک در طراحی از یک شکل درواقع تفسیر خود از شیء را طراحی می‌کند نه خود آن شیء به شکلی که هست. درواقع او چیزی که از یک شیء می‌داند را طراحی می‌کند (پیاژه، ۱۳۹۶). این حقیقت بیانگر تأثیر ساختارهای ذهنی انسان در فهم است که پیاژه در توضیح فرایندهای درون‌سازی و برون‌سازی به آن تصریح می‌کند (پیاژه، ۱۳۹۵، ص ۷۶). تأثیر متقابل درون‌سازی و برون‌سازی را در بزرگسالان نیز می‌توان مشاهده کرد، برای نمونه، دانشجویی که برای اولین بار نظریه رشدشناختی پیاژه را مطالعه می‌کند فقط براساس طرح‌ها و ساختارهای شناختی قبلی خود قسمتی از آن را می‌فهمد اما با مطالعات بعدی خویش اندک اندک شناخت خود را تغییر می‌دهد و بخش‌های دیگری از این نظریه را در می‌یابد و آگاهی خود را گسترش می‌دهد (سیف، ۱۳۷۹، ص ۸۷).

۱. تأثیر واقعیات بیرونی بر پیش‌داشت‌ها

پیاژه نحوه تغییر طرح‌واره‌ها را با طرح و توصیف فرایند برون‌سازی، تبیین کرده است. درواقع برون‌سازی توضیح می‌دهد که چگونه انسان تحت تأثیر واقعیات بیرونی قرار می‌گیرد. پیاژه معتقد بود که برون‌سازی عبارت است از گرایش شخص به تغییر در برابر آنچه محیط اقتضا می‌کند؛ به این معنا که شخص مفاهیم و ساخت‌های قبلی را تغییر می‌دهد تا آن را با موقعیت‌ها و اطلاعات جدید سازگار کند.

بنابر نظر پیاژه، سازش یافتن از راه هوش یک فرایند سازماندهی فعال است که بدون تضاد با سازمان‌یافتگی زیست‌شناختی آن را ادامه می‌دهد و از طریق بنا کردن ساخت‌های جدید از آن فراتر می‌رود (پیاژه، ۱۳۶۹، ص ۱۴).

برون‌سازی درواقع می‌تواند بیانی دیگر از تأثیر و غلبه واقعیات خارجی بر پیش‌داشت‌های انسان و رهایی خواننده از تأثیر جبری پیش‌داشت‌ها بر فهم متن باشد. درواقع وقتی که رفتار فعلی شخص برای مقابله با محیط کفاف نمی‌کند و نیاز به تغییر رفتار دارد، از برون‌سازی استفاده می‌کند. در این فرایند فرد ساخته‌های شناختی خود را برای درک تغییرات محیط تغییر می‌دهد. به دیگر سخن، برون‌سازی یا انطباق، فرایندی است که شخص ساخت‌های شناختی خود را برای همخوان کردن آن‌ها با ادراکات جدید تغییر می‌دهد؛ یعنی در فرایند شناخت و فهم، گاهی واقعیات بیرونی پیش‌داشت‌ها را تغییر می‌دهند.

گاه مواردی پیش می‌آیند که محرک را نمی‌توان در درون یک طرح‌واره جای داد (یا به اصطلاح،

آن را درون‌سازی کرد)، زیرا طرح‌واره‌ای وجود ندارد که محرک مذکور به راحتی با آن تطبیق کند. در این مورد می‌تواند طرح‌واره جدیدی را به وجود آورد و محرک تازه را در درون آن جای دهد. درواقع برون‌سازی عبارت است از خلق طرح‌واره‌های جدید یا تعدیل طرح‌واره قدیمی. هر دو عمل، منجر به تغییر یا تحول ساختارهای ذهنی (طرح‌واره‌ها) می‌شوند. پس این گونه نیست که فهم ما از واقعیات بیرونی همیشه با دخالت پیش‌داشت‌ها باشد، بلکه گاهی واقعیات بیرونی پیش‌داشت‌ها را تغییر می‌دهند.

چگونگی طرح‌واره‌ها به درون‌سازی و برون‌سازی تجارب بستگی دارد و تنها با گذشت زمان است که طرح‌واره‌ها به واقعیت نزدیک‌تر می‌شوند.

فرایندهای درون‌سازی و برون‌سازی که طرح‌واره‌های ابتدایی کودک را به طرح‌واره‌های پیچیده‌تر دوران بزرگسالی تبدیل می‌کند، بدون تردید نیازمند زمان و گذشت سالیانی درازی‌اند. برون‌سازی، توصیف‌گر تحول طرح‌واره‌هاست (تغییری کیفی)، اما درون‌سازی توصیف‌کننده رشد طرح‌واره‌هاست (تغییری کمی)؛ این دو، با هم مسئول انطباق ذهنی و تحول ساختارهای شناختی هستند؛ بنابراین می‌توان با استفاده از دیدگاه پیازه اصل تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم را پذیرفت، البته با این توضیح که پیش‌داشت‌ها در برابر حقایق بیرونی ما هستند. معنای مدنظر مؤلف به تدریج تغییر می‌یابد تا مفسر بتواند برداشتی نزدیک به معنای مدنظر مؤلف را درک کند.

نتیجه

در مورد تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم متون دیدگاه‌های مختلفی، از تأثیر قطعی و غیرقابل اجتناب پیش‌داشت‌ها تا مهارپذیری کامل آن‌ها، در مکاتب هرمنوتیکی وجود دارد. این دیدگاه‌ها در مورد تأثیر پیش‌داشت‌ها، ناشی از پاسخ‌های متفاوت به پرسش‌هایی مانند خاستگاه معنا، قصدی بودن آن و چیستی فهم است. برای بررسی و سنجش این دیدگاه‌ها می‌توان به حوزه‌های دیگری مراجعه کرد که در مورد فهم و شناخت تحقیق کرده‌اند. یکی از این حوزه‌ها، نظریه شناختی ژان پیازه است. این نظریه حاوی نکاتی است که با نظرات مکاتب هرمنوتیک در مورد تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم متون و مبانی این نظرات قابل تطبیق است. با بررسی این نظریه پاسخ آن به سؤالات مرتبط با نقش پیش‌داشت‌ها بر فهم، مشخص شد. این سؤالات عبارت بود از خاستگاه معنا، قصدی بودن معنا و چیستی فهم. سپس با توجه به این پاسخ‌ها مسئله اصلی تحقیق یعنی میزان و کیفیت تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم متون روشن شد. خلاصه این پاسخ‌ها در جدول زیر نمایش داده شده است.

مقایسه مبانی مکاتب هرمنوتیکی و نظریه پیازه در مورد تأثیر پیش‌داشت‌ها بر فهم متون

هرمنوتیک رماتیک	هرمنوتیک فلسفی	ساختار شکنان	نظر سنتی در تفسیر	نظریه شناختی پیاژه
مؤلف	خواننده	خواننده	معنای استعمالی: وضع الفاظ، معنای جدی: مؤلف	مؤلف یا متن
در فهم متن به دنبال کشف قصد مؤلف	معنا مستقل از مؤلف است	معنا مستقل از مؤلف است	در فهم متن به دنبال کشف قصد مؤلف	در فهم متن به دنبال کشف قصد مؤلف
عمل بازسازی دنیای ذهنی مؤلف	فهم یک فرایند و واقعۀ است	بازی آزاد نشانه‌ها	عملیات یافتن معنا از متن	عمل فعالانه انسان در تعامل با محیط
پیش‌داشته‌ها تا حدودی مؤثر ولی با قواعد قابل کنترل است	پیش‌داشته‌ها شرط لازم برای فهم است و تأثیر قطعی بر فهم دارند.	تفسیر کاملاً بی‌قاعده و در کنترل پیش‌داشته خواننده است	پیش‌داشت وجود دارد ولی قابل کنترل است.	تأثیر پیش‌داشت و تطبیق تدریجی آن‌ها با معنای متن

با تحلیل نظریه رشدشناختی پیازه و تبیین پیامدهای تفسیری آن روشن شد که پیش‌داشت‌ها بر فهم انسان اثرگذارند، از جمله بر فهم و تفسیر متن، اما این تأثیر غیرقابل اجتناب نیست و باید با

تعامل مداوم با متن به معنای آن دست یافت. خاستگاه این معنا مؤلف است و درواقع فراتر از ذهن خواننده حقیقتی وجود دارد که هدف فهم، دست‌یابی به آن است. در نظریه پیازه عینیت در خارج به رسمیت شناخته شده است. نتیجه تفسیری این دیدگاه وجود خاستگاهی برای معناورای خواننده است که این ملاکی برای ارزیابی شناخت و فهم است. دیدگاه پیازه در این نقطه از دیدگاه‌های خواننده‌محور مانند هرمنوتیک فلسفی و ساختارشکنان جدا می‌شود. ازسوی دیگر این نتایج مؤیدی برای دیدگاه سنتی در تفسیر و هرمنوتیک رمانتیک است که در فهم متن به دنبال کشف قصد مؤلف هستند. تأثیر پیش‌داشته‌ها و تطبیق تدریجی آن‌ها با معنای متن نیز مؤلفه‌ای دیگر در دیدگاه پیازه است که به دیدگاه هرمنوتیک رمانتیک قرابت بیشتری دارد.

به این ترتیب روشن می‌شود که یافته‌های پیازه با آموزه‌های هرمنوتیک رمانتیک و دیدگاه سنتی در تفسیر سازگار است. از سویی مکاتب خواننده‌محور مانند هرمنوتیک فلسفی و ساختارشکنی، با نتایج تحقیقات پیازه در مورد رشدشناختی ناسازگار است و نمی‌توانند با نتایج تفسیری این نظریه تأیید شوند.

البته با وجود همسویی نظریه رشدشناختی پیازه با هرمنوتیک رمانتیک و دیدگاه سنتی تفسیر به‌ویژه در تأکید بر عینیت معنا و قصد مؤلف به‌عنوان خاستگاه فهم نباید از چالش‌ها و محدودیت‌های این تطبیق غافل شد. از مهم‌ترین موارد این محدودیت‌ها این است که آیا مراحل رشدشناختی پیازه که عمده‌تاً برای توضیح یادگیری فردی در کودکان طراحی شده می‌تواند پیچیدگی‌های فهم متون ادبی، فلسفی یا دینی را تبیین کند؟ به‌ویژه آن‌که این متون اغلب در بسترهای تاریخی و گفتمانی چندلایه تولید شده‌اند و فهم آن‌ها نیازمند توجه به ساختارهایی فراتر از ذهنیت مؤلف یا خواننده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

۱. احمدی، بابک (۱۳۷۸). هرمنوتیک مدرن. تهران: مرکز.
۲. احمدی، بابک (۱۳۸۰). ساختار و تأویل متن. تهران: مرکز.
۳. اشمیت، لارنس (۱۳۹۵). درآمدی بر فهم هرمنوتیک. ترجمه بهنام خدایانه، تهران: ققنوس.
۴. باقری، علی‌اوسط (۱۳۹۹). نقش پیش‌دانسته‌ها و علایق مفسر در تفسیر قرآن. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۵. پیاز، ژان (۱۳۹۶). مصاحبه با پیاز، برگرفته از سایت:
<https://www.aparat.com/v/gQDIa>
۶. پیاز، ژان و اینهلدر، باربل (۱۳۸۳). روان‌شناسی کودک. مترجم زینت توفیق، تهران: نشر نی.
۷. پیاز، ژان، (۱۳۶۹). تربیت به کجا ره می‌سپارد. مترجم پریخ دادستان و محمود منصور، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۸. پیاز، ژان، (۱۳۹۵). ساخت‌گرایی. مترجم: عباس محمدی‌اصل، تهران: سفیر اردهال.
۹. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۶). سرچشمه اندیشه. قم: اسراء.
۱۰. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۸). تفسیر موضوعی قرآن در قرآن. قم: اسراء.
۱۱. ریخته‌گران، محمدرضا (۱۳۷۸). منطق و علم هرمنوتیک. تهران: کنگره.
۱۲. سیف، سوسن و دیگران (۱۳۷۹). روانشناسی رشد (۱). تهران: سمت.
۱۳. طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۹۰ق). المیزان فی تفسیر القرآن. بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات.
۱۴. طوسی، محمدحسن (بی‌تا). التبیان فی تفسیر القرآن. بیروت: داراحیاء التراث العربی.
۱۵. کوزنزهوی دیوید (۱۳۷۱). حلقه انتقادی. مترجم مراد فرهادپور، تهران: گیل و روشنگران.
۱۶. منصور، محمود (۱۳۷۰). روانشناسی ژنتیک؛ تحول روانی از کودکی تا پیری. تهران: ترمه.

۱۷. منصور، محمود و دادستان، پریخ (۱۳۶۷). دیدگاه پیاژه در گستره تحول روانی. تهران: دریا.

۱۸. هولاب، رابرت (۱۳۷۵). یورگن هابرماس: نقد در حوزه عمومی. مترجم حسین بشیریه، تهران: نی.

۱۹. وادزورث، باری جی (۱۳۷۸). تحول شناختی و عاطفی از دیدگاه پیاژه. مترجمان سید امین امیری‌زیدی، جواد صالحی فدردی، مشهد: دانشگاه فردوسی.

۲۰. واعظی، احمد (۱۴۰۰). نظریه تفسیر متن. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۲۱. واعظی، احمد (۱۳۹۳). درآمدی بر هرمنوتیک. قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

Refreances

22. Gadamer, Hans Georg (2004). **truth and method**, New York: Continuum.
23. Grondin, Jean (1994). **introduction to pohilosophical hermeneutics**, New Haven: Yale university press.
24. Hirsch, E. D (1967). **Validity in interpretation**, New Haven: Yale university press.
25. Weinsheimer, Joel. c (1985). **Gadamers hermeneutics**, NewHaven and London: Yale university press.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی